

დამიტრი შველიძე

ასოციირებული პროფესორი, თსუ

კვლავ ერეკლე მეორის შესახებ

ცოტა ხნის წინ გამოქვეყნდა დავით მერკვილაძის წიგნი „გეორგიევსკის ტრაქტატი და მეფე ერეკლე“ (გამომცემლობა „არტანუჯი“. თბილისი. 2022). ავტორმა რამდენიმე შენიშვნა გამოთქვა ჩემი შეხედულებების შესახებ, რომლებსაც ბრალდებებს უფრო დავარქმევდი. ეს შეხედულებები დასაბუთებული მაქვს ნაშრომში: „საქართველოს მფარველობა და დაპყრობა რუსეთის მიერ“ (გამომცემლობა „მერიდიანი“. თბილისი. 2014).

ბრალდება I – ბ-ნი დ. მერკვილაძე წერს: „ვერ გავიზიარებთ ასევე მოსაზრებას, რომ თითქოს ამასიის გეოპოლიტიკური სისტემის პირობებში ქართველ ხელისუფალთ რუსეთის იქით გზა არ ჰქონიათ და მათი რუსეთზე სწორება არჩევანიც კი არ ყოფილა – არამედ ეს მათთვის ერთადერთი გამოსავალი იყო არსებული სისტემის მოსაშლელად“¹. დიახ, ზუსტად ასე ვწერ და ვასაბუთებ კიდევ ჩემს ნაშრომში, რომელიც იწყება თავით: „მოკავშირე-მფარველის ძიება ევროპაში“. ამ თავში განხილულია ქართულ ისტორიოგრაფიაში კარგად ცნობილი ფაქტები, როგორ ეძიებდნენ ქართველი მეფეები მფარველ-მოკავშირეს ევროპის ქვეყნებში, ოსმალეთისაგან თავდასახსნელად. ამ მიზნით ჯერ კიდევ საქართველოს მეფე გიორგი მერვემ (1446-1466) წარგზავნა ელჩობა, რომელმაც მოიარა უნგრეთი, ავსტრია; ვენეცია; რომი (პაპი პიუს მეორე); ბურგუნდიის საჰერცოგო და საფრანგეთი.

1492-1494 წლებში ქართლის მეფემ კონსტანტინე მეორემ (1478-1505) გაგზავნა ელჩი შორეულ ესპანეთში და წერილიც გაატანა დედოფალ იზაბელა კასტილიელთან, რომელშიც ჩიოდა: „კონსტანტინოპოლის, ტრაპიზონისა და სხვა ქრისტიანთა დაცემის შემდეგ მარტოლმარტონი და სრულიად დადაბლებულნი დავრჩით...“, მოგვეხმარეთო. იმავეს წერდა ქართლის მეფე

¹ დ. მერკვილაძე. გეორგიევსკის ტრაქტატი და მეფე ერეკლე (მიზნები, სურვილები, შედეგები). თბ. 2022, გვ. 35.

რომის პაპ ალექსანდრე მეექვსეს. არ გამოვიდა არაფერი. მოკავშირეები ევროპაში ვერ მოიძიეს შემდგომმა ელჩობებმა, რომელნიც გაგზავნეს ალექსანდრე მეორე კახთა მეფემ (1574-1601; 1602-1605), დიდმა სვიმონ ქართლის მეფემ (1556-1569; 1578-1600), კახთა უიღბლო მეფემ თეიმურაზმა (1606-1648) და სხვებმა. აღარაფერს ვამბობ სულხან-საბას განმაურებულ ელჩობაზე ლუი მეთოთხმეტესა და რომის პაპთან. თვით ერეკლე მეორემ ზომ 1881-1882 წლებში ორჯერ გაგზავნა ელჩები ევროპაში და ბ-ნ მამუკა ნაცვალაძის საინტერესო კვლევებიდან როგორც ირკვევა, შემდგომ წლებში – კიდევ ორჯერ. ქართველ ისტორიკოსთა შორის კი ისეთიც აღმოჩნდა, რომელიც ამ შუა საუკუნეების საქართველოს ისტორიის ანბანურ თეზისს მდგავება – „ვერ გავიზიარებთო“. რას ვერ იზიარებს დავით მერკვილაძე – ევროპაში წარგზავნილი რომელიმე ელჩობა წარმატებით დასრულდა? რომელიმე ევროპული სახელმწიფო მზად იყო საქართველოში ლაშქარი გამოეგზავნა და აქედან ქართველმა მეფეებმა უარი შეუთვალეს, თქვენი დახმარება არ გვჭირდებაო? ჩვენ ისევ ჩვენი მეზობელი ერთმორწმუნე რუსეთი გვირჩევენიაო?

იგივე ითქმის ერეკლე მეორის შესახებაც. თუ ჩემმა ოპონენტმა იცის, რომ ასეთი სახელმწიფო არსებობდა, რომელსაც შეეძლო დახმარება და ერეკლე მეორემ არ მიმართა, რატომ გვიმაღავს და არ გვისახელებს, რომ ჩვენც ვიცოდეთ? მაგრამ არც მან იცის და სულ ტყუილებრალოდ ხმაურობს. ამ კომპონენტში ის ტყუის და რას გვედავება, გაუგებარი რჩება. ოპონენტის პირველი ბრალდება გაქარწყლებულია, ვით სრულიად უსაფუძვლო.

ბრალდება II – ჩვენი კრიტიკოსი უიმედოდ ცდილობს დაასაბუთოს, რომ ამასიის ზავი არამდგრადი იყო და „არაერთხელ ირღვეოდა“. ის ტყუილებრალოდ ჩამოთვლის ამ დარღვევებს, რადგან რამდენჯერაც დაირღვა ამასიის ზავი, იმდენჯერვე აღდგა და, შესაბამისად, აღდგა ამასიის გეოპოლიტიკური სისტემაც. გაუგებარია, რომ ის დაუზარელად გვიხსნის ამასიის ზავის დარღვევების შემთხვევებს, რადგან ჩვენ თვითონ ჩამოთვლილიც გვაქვს ეს დარღვევები და განმარტებულიც. რატომ აუხვია გვერდი ოპონენტმა ამასიის ზავის ჩვენ მიერ ჩამოთვლილ დარღვევებს? რაც არ აწყობდა, გამოტოვა. იძულებული ვართ, ვრცელი ამონარიდი მოვიყვანოთ და ის, რაც გამოტოვა ოპონენტმა, კვლავ გავიმეოროთ ჩვენი წიგნიდან:

„ამასიის გეოპოლიტიკური სისტემა მხოლოდ რამდენჯერმე, დროებით დაირღვა და ისევ აღდგა. მიუხედავად შეთანხმებისა, ოსმალეთი მთელი კავკასიის დაპყრობას ცდილობდა. 1578 წელს ოსმალთა სარდალმა მუსტაფა

ლალა ფაშამ ირანის „კუთენილი“ აღმოსავლეთ საქართველო, აღმოსავლეთ სომხეთი და შირვან-აზერბაიჯანი დაიპყრო. 1590 წელს დადებული სტამბოლის ზავით ირანი მთელი სამხრეთ კავკასიის გარეშე დარჩა და ამ მხარის ერთადერთ პატრონად ოსმალეთი აღიარა. სტატუს-კვო მხოლოდ ირანის შაჰმა აბას პირველმა (1587-1624) აღადგინა. 1603-1612 წლებში მან არაერთხელ დაამარცხა ოსმალები და ისინი სამხრეთ-აღმოსავლეთ კავკასიიდან განდევნა. 1612 წლის ზავს ისევ სტამბოლში მოეწერა ხელი. მან ამასიის ზავის სისტემა აღადგინა, ერთი ცვლილებით: ოსმალეთს მთელი სამცხე-საათაბაგო დარჩა. იგივე მდგომარეობა დააფიქსირა 1618 და 1619 წლების სერაფისა და სტამბოლის ზავებმაც.

1623 წელს დაიწყო ირან-ოსმალეთის მორიგი ომი. დამპყრობლები სამხრეთ კავკასიას და საქართველოს ვერ იყოფდნენ. ბრძოლა მიმდინარეობდა სამხრეთ აზერბაიჯანისა და ერაყ-ბაღდადისთვისაც. უპირატესობა ხან ერთ მხარეს იყო, ხან მეორე მხარეს. ხელიდან ხელში გადადიოდა ახალციხე, ერევანი და სომხეთ-საქართველოს სხვა რეგიონები. საბოლოოდ ომი ზოპაბის ზავით დამთავრდა და მან კიდევ ერთხელ აღადგინა ამასიის სისტემა, კვლავ ერთი ცვლილებით, მთელი სამცხე-საათაბაგო საბოლოოდ ოსმალეთს დარჩა. 1724 წელს ამასიის სისტემა კიდევ ერთხელ გადაისინჯა, როდესაც აღმოსავლეთ საქართველოში ოსმალეთი გაბატონდა, ხოლო კასპიის ზღვის დასავლეთი სანაპიროები ირანს რუსეთმა წაართვა. სტატუს-კვო კვლავ მალე აღდგა. 1735 წელს რუსეთ-ირანისა და 1736 წელს ირან-ოსმალეთის ზავებით, უკვე მერამდენედ აღორძინდა ამასიის გეოპოლიტიკური სისტემა სამხრეთ კავკასიაში და არამართო აქ. ამის შემდეგ XVIII საუკუნის 70-80-იან წლებამდე არც საქართველოში და არც სამხრეთ კავკასიაში გეოპოლიტიკური რეალობა აღარ შეცვლილა². ელემენტარული არითმეტიკა მოვიშველით. ამასიის ზავის დადებიდან, როცა საქართველო ორად გაიყვეს ყიზილბაშურმა ირანმა და ოსმალეთის იმპერიამ, ე. ი. 1555 წლიდან 1783 წლის გეორგიევსკის ტრაქტატის დადებამდე გავიდა – 228 წელი. აქედან – ოსმალეთმა რამდენჯერმე შეძლო მისი დარღვევა და მთელი სამხრეთ კავკასია წაართვა ირანს, სულ რომ შევაჯამოთ – ოსმალეთმა შეძლო 37 წლის მანძილზე მთელი საქართველოს მიტაცება. დანარჩენი 191 წლის განმავლობაში აღმოსავლეთ საქართველო და ამიერკავკასია სტაბილურად იმყოფებოდნენ ყიზილბაშური ირანის უზენაესობის ან მპყრობელობის ქვეშ, ხოლო დასავლეთ საქარ-

² დ. შველიძე. საქართველოს მფარველობა და დაპყრობა რუსეთის მიერ. თბ. 2014, გვ. 10-11.

თველო – ოსმალეთის იმპერიის მფლობელობაში. ირან-ოსმალეთის უზენაესობას არ სცნობდა ზოგიერთი ჩვენი მეფე და განსაკუთრებით კი – ერეკლე მეორე, მაგრამ ეს იყო დე ფაქტო დამოუკიდებლობა. საერთაშორისო ურთიერთობების დონეზე კი მსოფლიოს სახელმწიფოებისთვის საქართველო-კავკასია ირან-ოსმალეთის კუთვნილებად განიხილებოდა. თუ არსებობს ისეთი ისტორიკოსი, რომელიც 37 წელსა და 191 წლის ხანგრძლივობებს ვერ გაარჩევს, ეს ან მძიმე შემთხვევა იქნება, ან გაუგონარი ტენდენციურობა, რომელსაც საისტორიო მეცნიერებასთან არაფერი საერთო არა აქვს. გეორგიევსკის ტრაქტატი პირველი საერთაშორისო ხელშეკრულება იყო, როცა ქართლ-კახეთის სამეფო ოფიციალურად და იურიდიულად გამოვიდა ირანის უზენაესობის რკალიდან. მოკლედ, ეს მეორე ბრალდებაც სრულიად უსაფუძვლოდ უნდა ჩაითვალოს, რადგან თითქმის ორ საუკუნემდე დროის განმავლობაში აღმოსავლეთ საქართველო, სამწუხაროდ, იმყოფებოდა ამასიის ზავით განპირობებული ირანის უზენაესობის ვითარებაში. ის უკვე სხვა ამბავია, რომ ქართული სამეფოები მუდმივად ებრძოდნენ დამპყრობლებს და ცდილობდნენ მისგან განთავისუფლებას. ალბათ, იმასაც განმარტება უნდა, რომ ამასიის ზავი ჩვენ შეფასებული გვაქვს, როგორც „კონსტანტინოპოლის დაცემის შემდეგ ყველაზე კატასტროფული გეოპოლიტიკური მოვლენა“ საქართველოსა და სამხრეთ კავკასიის ქრისტიანული ხალხებისათვის. ჩამოვთვლით მის უარყოფით და დამანგრეველ მხოლოდ რამდენიმე შედეგს: 1. ამასიის ზავმა პრაქტიკულად გამორიცხა საქართველოს გაერთიანება; 2. განაპირობა ქვეყნის სოციალ-ეკონომიკური განვითარების შესაძლებლობა; 3. განსაზღვრა საქართველოს კულტურულ-ინტელექტუალური იზოლაცია დასავლური ცივილიზაციისაგან და ა. შ.

აქვე აღვნიშნავთ და ცალკე შენიშვნად არ გამოვყოფთ ჩვენი ოპონენტის გაუგებარ გაკვირვებას: „მიუხედავად იმისა, რომ ამ გეოპოლიტიკური მდგომარების საფუძველდამდები ამასიის ზავი 1555 წელს (XVI ს-ის შუა ხანებში გაფორმდა, ავტორი (ე. ი. ჩვენ – დ. შ.) ამ გეოპოლიტიკური ჩიხიდან გამოსვლის მცდელობათა ათვლის წერტილად რატომღაც რამდენიმეჯერ ასახელებს XV საუკუნეს“ და უთითებს ჩვენი ნაშრომის მე-12-მე-13 გვერდებს. დიახ, ზუსტად ასეა და რა არის აქ საშენიშვნო? კვლავ კარგად ცნობილი ფაქტები უნდა გავიხსენო. ამასიის ზავმა მხოლოდ იურიდიულ-სამართლებრივად დაადასტურა ის, რაც მთელი წინმსწრები საუკუნის განმავლობაში, სწორედ XV საუკუნის მეორე ნახევარსა და XVI საუკუნის პირველ ნა-

ხევარში, ჩამოყალიბდა. ამ ხნის განმავლობაში აიღეს ოსმალებმა კონსტანტინოპოლი, ტრაპიზონის იმპერია და უშუალოდ დაუპყრობლდნენ საქართველოს. ამ ხნის განმავლობაში ჩვენს მეზობლად ჩამოყალიბდა ჯერ ყარა-ყონილუს, შემდეგ აყ-ყონილუს და ბოლოს – სეფიანთა ირანის მუსლიმური სახელმწიფოები, რომელთა თავდასხმები საქართველოზე ინტენსიური იყო. ესე იგი, ის გეოპოლიტიკური ვითარება, რომლითაც საქართველო მუსლიმური სახელმწიფოების გარემოცვაში აღმოჩნდა, ამასიის ზავამდე მოხდა. ამასიის ზავმა დააფიქსირა უკვე დიდი ხნის წინ ჩამოყალიბებული გეოპოლიტიკური გარემო და, ჩვენთვის სამწუხაროდ, საერთაშორისო ხელშეკრულების სახით განამტკიცა.

ის, რაც მოხდა 1453-1554 წლებს შორის, იყო საქართველოს მოქცევა მუსლიმური იმპერიების გარემოცვაში, რომელსაც 1555 წლის ამასიის ზავმა გეოპოლიტიკური სისტემის სახე მისცა. სხვაგვარად რომ დავაზუსტოთ, ამასიის ზავი შედეგი იყო უფრო ადრე ჩამოყალიბებული გეოპოლიტიკური რეალობისა. ამიტომაც, რომ ამასიის ზავამდე რეალობის მოწყვეტა ამასიის შემდგომი პერიოდისაგან შეუძლებელია. ამიტომ ვწერდით „XV-XVIII საუკუნეებს“, როგორც საერთო ახალი ვითარების აღმნიშვნელს და არა „XVI-XVIII საუკუნეებს“. განა შეიძლება უზუნ-ჰასანისა თუ შაჰ-თამაზის მრვაღვზისი ლაშქრობების გაუთვალისწინებლობა, როცა ვსაუბრობთ ბიზანტიის დაცემის შემდგომ საქართველოს ისტორიის შესახებ? აქედან გამომდინარე, ქართველი მეფე-პოლიტიკოსების დიპლომატიური ბრძოლა „გამოხსნისათვის“ უფრო ადრე დაიწყო, ვიდრე ამასიის ზავი დაიდებოდა, რაც სავსებით ბუნებრივი იყო.

ბრალდება III – აი, ამ ოპონენტისეულ შენიშვნას ზუსტი კვალიფიკაცია ვერ მოვუძებნე, იმდენად დაუჯერებელია. ორი შესაძლებლობაა: ოპონენტმა ჩემი ტექსტი წაიკითხა და ვერ გაიგო და ეს, ბოლოს და ბოლოს, შეიძლება საპატიოდ ჩათვალოს. ან მეორე – წრეგადასულად ცილისმწამებლობს, რაც არასაპატიოა და მის წიგნს შავ ლაქად დააჩნდება მუდამ. ბ-ნი მერკვილაძე ისეთ რამეს მახრალებს, რაც არც დამიწერია და სრულიად საწინააღმდეგოს ვფიქრობ და ვწერ. კვლავ მოზრდილი ამონარიდი უნდა მოვიყვანო ჩემი წიგნიდან, რათა მთელი ტექსტი გაითვალისწინოს მკითხველმა. წიგნში მოცემულია: „ქართულ ისტორიოგრაფიაში არსებული ერთ-ერთი მოსაზრებით, ერთმორწმუნეობის ნიშნით უპირობოდ ნდობა სხვა ქვეყნისადმი ქართული დიპლომატიის სისუსტე და შეცდომა იყო. XV-XVIII საუკუნეების ქართული დიპლომატია შეცდა, როდესაც მხოლოდ სარწმუნოებრივი ნიშნით, ერ-

თმნიშვნელოვნად და უკრიტიკოდ აიღო რუსული ორიენტაცია“. ესე იგი, ასეთი მოსაზრება არსებობს-მეთქი და ეს სულაც არ ნიშნავს, რომ მე ვიზიარებ მას. შემდეგ განვავრდობ და განვმარტავ:

„ეს ბრალდება მთარული და მოღურია, განსაკუთრებით ბოლო წლებში. ბრალდება ზოგადი ხასიათისაა და მთლიანად ვრცელდება XV-XVIII საუკუნეების თითქმის ყველა ქართველი მეფის მიმართ, რომლებსაც „რუსული ორიენტაცია“ სინდრომი აწუხებდათ. ამ მეფეთა სია არცთუ მცირეა და ალექსანდრე პირველი კახთა მეფიდან გიორგი მეთორმეტემდე, მეფეთა ოცეულზე მეტს გულისხმობს. რომ დავუფიქრდეთ, ასეთ დასკვნას მივიღებთ: თუ სამი საუკუნის მანძილზე ქართული დიპლომატია მუდმივ შეცდომებს უშვებდა, მაშინ გამოდის, რომ მაშინდელ საქართველოს სუსტი დიპლომატია კი არა, გონებასუსტი მეფეები ჰყოლია. თუ ისინი მხოლოდ „ერთმორწმუნეობის“ ნიშნით ამყარებდნენ საზიფათო ურთიერთობებს რუსეთთან, მაშინ ისინი რელიგიურ ფანატიკოსებად გვევლინებიან, ხოლო თუ სამი ასეული წლის მანძილზე „უპირობო ნდობით“ ეკიდებოდნენ რუსეთთან ურთიერთობას, მაშინ გულუბრყვილოებიც ყოფილან. ეს ყველაფერი სერიოზულზე სერიოზული ბრალდებებია და ეჭვქვეშ აყენებს ნაგულისხმევ ქართველ მეფეთა და, ამდენად, ქართული პოლიტიკური ელიტის ინტელექტუალურ შესაძლებლობებს.

ასე რომ, ამგვარი ლოგიკის მიხედვით, გულუბრყვილონი, გონებასუსტნი და რელიგიური ფანატიკოსნი ყოფილან: ალექსანდრე კახთა მეფე ...“³ და ჩამოვთვლი 12 მეფეს, რომელნიც რუსეთს მიმართავდნენ მოკავშირეობამფარველობის თხოვნით. ეს ყველაფერი რომ ზემოაღნიშნული პოზიციის მქონე ისტორიკოს-პოლიტიკოსთა მიმართ ირონიზირებაა და აბსოლუტურად მიუღებელია ჩემთვის, ჩვენი ოპონენტი ვერ მიხვდა. მან ჰაიჰარად წაიკითხა ტექსტი და არ მიაქცია ყურადღება, რომ მასში სამჯერ არის ნახმარი – კავშირი „თუ“, რაც იმას ნიშნავს, რომ სულაც არ ვიზიარებ ზემოაღნიშნულ მეფეებზე უსამართლო იარლიყების მიკერებას: რომ თითქოს ქართველი მეფეები ან გულუბრყვილონი, ან გონებასუსტნი და ან რელიგიური ფანატიკოსები იყვნენ. ოპონენტმა არც ბრჭყალებს მიაქცია ყურადღება, რომლებშიც ჩასმულია სიტყვები: „ერთმორწმუნეობა“, „უპირობო ნდობა“, „რუსული ორიენტაცია“, „რუსეთუმი“, „პრორუსული“ – რაც სწორედ იმიტომაა გაკეთებული, რომ არც „ერთმორწმუნეობის“, არც „რუსეთუმი“ და არც სხვა ბრალდებებს ვიზიარებ იმ მეფეთა და ერეკლე მეორის მიმართ.

³ დ. შველიძე. საქართველოს მფარველობა და დაპყრობა რუსეთის მიერ, გვ. 13-14.

და არც იმისადმი ყურადღება გაიმეტა ჩვენმა ოპონენტმა, როცა დავწერე, რომ თუ ასე იყო, მაშინ გულუბრყვილონიც ყოფილან-მეთქი. უნდა განვუმარტო ოპონენტს, რომ „ყოფილან“ და „მაშინ გულუბრყვილონიც ყოფილან“ – არ ნიშნავს, რომ „იყვნენ“. მას შემდეგ, რაც იმ ავტორთა მცდარ პოზიციას ვემიჯნები, უარყოფ და ირონიზებას ვეწევი – წიგნში ვიწყებ ახალ თავს – „ერეკლე მეორე“, რომელშიც სწორედ იმას ვასაბუთებ, რომ ჩვენი დიდი მეფე არც „რუსეთუმე“ იყო, არც „პრორუსული“ და არც ის ჩამოთვლილი 12 მეფე. დავასკვნი: ბრალდება, რომ თითქოს მე ზემოაღნიშნულ მეფეებს რამენაირად შეურაცხვეოფდე, არასერიოზულია და ბოდიშს ვუხდი მკითხველს, რომ ამ არასერიოზული ბრალდების გაბათილებისათვის ამდენი დრო წავართვი.

ბრალდება IV – მართალია, თავისი წიგნის 38-ე გვერდის შენიშვნაში ჩვენი ოპონენტი-ავტორი თითქოს გვპირდება, რომ ჩემი დასაბუთების „კრიტიკული განხილვის აზრს ვერ ხედავს, ვინაიდან ისინი ზოგადად საკითხისადმი საფუძველშივე მცდარი მიდგომის შედეგად ჩამოყალიბებულად მიანინა“, მაგრამ ეტყობა კრიტიკოსის როლი იმდენად სიამოვნებას ანიჭებს, რომ მომდევნო ფურცელ-ნახევარზეც განაგრძობს უხვად ბრალდებების სერიას: რომ თითქოს ვამტკიცებდე: ერეკლეს „ლანგარზე დადებული“ მიურთმევი თავისი სამეფო „კულტურული“ რუსეთისთვის; რომ შეურაცხყოფასაც ვაყენებ მეფის პიროვნებას; რომ ირანის გავლენა და ამასიის სისტემა „ფორმალურად“ არსებობდა და კიდევ მსგავსი აბსურდები. როგორღა უნდა განვმარტო, რომ სწორედ ამ „ფორმალურად“ არსებული და გეორგიევსკის ტრაქტატით გაუქმებული ირანის უზენაესობის აღდგენა-აღიარებას მოითხოვდა ალა მაჰმად-ხანი ერეკლე მეფისაგან. სწორედ ერეკლეს მტკიცე უარყოფით პოზიციას მოჰყვა ირანელების ლაშქრობა საქართველოში. მეფე ერეკლეს გადაწყვეტილებით, ფაქტობრივად მოისპო ერთი საერთაშორისო ხელშეკრულება – ამასიის ზავი, მეორე – გეორგიევსკის საერთაშორისო ხელშეკრულებითა და ამ აქტით საბოლოოდ უარი ითქვა ირანის ბატონობაზე აღმოსავლეთ საქართველოში.

ბრალდება V – ოპონენტის მისამართით ვამბობ: მართალსა ბრძანებთ, რომ რუსეთთან კავშირი და, მით უფრო, მისი საქართველოში შემოსვლის პერსპექტივა ძვირად უჯდებოდა ქართულ ქვეყნებს. ესეც ანაბანაა, რასაც თქვენ დაუზარებლად უთმობთ ფურცლებს. მიუხედავად ამისა, სწორედ ამაში მდგომარეობდა ქართველი მეფეების თავგანწირული სტრატეგია, რომ რადაც

არ უნდა დასჯდომობათ, მაინც გაეგრძელებინათ – „გამოხსნისათვის“ ბრძოლა მაჰმადიანურ-აგრესიული ირან-ოსმალეთისაგან. ეს იყო ქართველი მეფეების სამსაუკუნოვანზე მეტი ხნის სტრატეგიული მიზანი. ასეთი იყო მათი არჩევანი და XXI საუკუნის პოლიტიკურ ვნებებს აყოლილმა ისტორიკოსებმა რაც არ უნდა იმარჩიელონ, არაფერი გამოვა – ეს მათი გადაწყვეტილება იყო. სარწმუნოებრივი ფაქტორი, რომელსაც ჩვენს საუკუნეში განსხვავებული სტატუსი აქვს, მაშინ, კარგად მოგეხსენებათ, უპირველესთაგანი მნიშვნელობა ჰქონდა და იდენტობის წამყვან ნიშნად მიიჩნეოდა.

ამიტომ კიდევ ერთხელ მიგაქცევინებთ ყურადღებას, რაც თქვენ არად ჩააგდეთ ჩემს წიგნში. რომ ერეკლე მეორემდე მისი წინაპარი მეფეები იმის გამო ჩამოვთვალე და დავასახელე, რომ მკითხველისათვის მიმენიშნებინა – ერეკლე მეფე არ ყოფილა ერთადერთი, რომელმაც რუსეთს დახმარებისათვის მიმართა-მეთქი და თუ ერეკლე მეფის გადაწყვეტილებას დავგმობთ, უარყოფთ, „ბრმა ნღობად“ ჩავთვლით, მაშინ მეფეთა ის ოცეულიც ასეთებად უნდა ჩავთვალოთ-მეთქი და ეს კი, თუ დამეთანხმებით, არასერიოზულია.

აქვე შევეხები ოპონენტის კიდევ ერთ შენიშვნას, როცა ის წერს: „დ. შველიძემ „სარწმუნოების ნიშნით“ რუსეთზე მინდობილ ქართველ მეფეთა რიცხვში უსამართლოდ შეიყვანა ყველა მონარქი, რომელსაც რუსეთთან ოდნავი დიპლომატიური ურთიერთობა მაინც დაემყარებინა და ამგვარად რუსული ორიენტაციის მქონე მეფეთა ზედმეტად გრძელი სია გამოუვიდა. ჩვენ, აღნიშნული მეცნიერისაგან განსხვავებით, არ ვფიქრობთ, რომ იმ მკვლევართა ლოგიკას, რომელთაც ასეთ ვითარებაში ქართველების მხრიდან რუსეთზე დაყრდნობა გაუმართლებელ ნაბიჯად მიაჩნიათ, „ოცეულზე მეტი“ ქართველი მეფის ზემონახსენებ დამამცირებელ შეფასებამდე მივყავართ“.

ამ აბსურდსაც უნდა ვუპასუხო, რადგან ის ამენებულება ოპონენტის ნეგატიურ ფანტაზიაზე და აბსოლუტურად არ შეესაბამება სიმართლეს.

ჯერ ერთი, სულაც არ მიმაჩნია, რომ ის მეფეები, რომელნიც რუსეთს დახმარებისათვის მიმართავდნენ, მხოლოდ „სარწმუნოების ნიშნით“ აკეთებდნენ ამას. ასეთი აბსურდი არსად მიწერია. განვუმარტავ ოპონენტს, რომ ქართულ სამეფოებს, ქვეყნებს უჭირდათ, ვერ უმკლავდებოდნენ მოზღვავებულ მტრებს და საშველს და მოკავშირე-მფარველს ეძებდნენ. დღესაც ასე ვეძებთ მოკავშირე-ვერობას, რათა აგრესორი მეზობლისაგან თავი დავიცვათ და ჩვენს დამოუკიდებლობას მყარი გარანტია მოვუპოვოთ. მაშინ, მით უმეტეს, უჭირდა ჩვენს ქვეყანას. ეს ელემენტარულია. იმ ცილისწამებაზე უკვე აღვნიშნე, რომ

სადმე ან ოდესმე თითქოს ჩვენს ტანჯულ მეფეებს ვამცირებდე და კატეგორიულად მოგიწოდებთ, რომ ობიექტურად ტექსტის კითხვა ისწავლეთ და ცილისწამებას ნუ კადრულობთ, თუ მეცნიერი გინდათ გერქვათ. რაც შეეხება მეფეთა „ოცეულზე მეტს“, რაც ისევე, როგორც სხვა არაერთი რეალობა, რომელნიც არ გჯერათ, გავიხსენოთ და დავთვალთ. ესაა იმ „რუსეთუმე“ მეფე-პოლიტიკოსთა“ სია, რომლებსაც აგვირგვინებს „პრორუსული“ პოლიტიკის გამტარებელი ერეკლე მეორე. ოპონენტს განვუმარტავ, რომ სიტყვებს „რუსეთუმე“ და „პრორუსული“ იმის გამო ვსვამ ბრჭყალებში რომ ამგვარი იარაღების მიკერებას ხსენებულ მეფე-პოლიტიკოსთა მიმართ არასამართლიანად მივიჩნევ და ვემიჯნები, რაც თქვენ ვერ გაიაზრეთ და ცილისწამებას მოუხმეთ სასველად.

აი, ისინი, ჩვენი „მარტოდმარტო“ დარჩენილი მეფეები, რომლებმაც სხვა მოკავშირეები ვერ მოიძიეს და, სამწუხაროდ, ისევ რუსეთს მიმართეს დახმარება-მფარველობა-მოკავშირეობისათვის და არა უბრალოდ დიპლომატიური ურთიერთობების დამყარებისათვის, როგორც თქვენა ბრძანებთ:

1. ალექსანდრე პირველი, კახთა მეფე (1476-1511) – 1483 და 1491 წლებში ორჯერ გაგზავნა ელჩობა მოსკოვში, ცხადია, გარკვეული დახმარების თხოვნით, თუმცა მისთვის მფარველობა არ უთხოვია.

2. ლევან პირველი, კახთა მეფე (1520-1574) – 1563 წელს ელჩები გაგზავნა რუსეთში, რის შედეგადაც კახეთში ჩამოიყვანა რუსთა რაზმი, რომელიც სამეფოს რამდენიმე ციხე-სიმაგრეში ჩააყენა.

3. ალექსანდრე მეორე კახთა მეფე (1574-1505) – 1587 წელს მიიღო რუსეთის მფარველობა – „წყალობის სიგელი“.

4. დავით პირველი კახეთის მეფე (1601-1602) – მიიღო რუსეთის მეფის ერთგულების ფიცი.

5. თეიმურაზ პირველი კახეთის მეფე (1606-1645) – 1639 წელს ხელი მოაწერა რუსეთის მეფის ერთგულების ფიცს.

6. გიორგი მესამე იმერეთის მეფე (1604-1639) – 1639 წლიდან სცადა რუსეთის მეფის მფარველობის მოპოვება, უშედეგოდ.

7. იმერეთის მეფე ალექსანდრე მესამე (1639-1660) – 1651 წელს ხელი მოაწერა რუსეთის მეფის ერთგულების ფიცს.

8. ბაგრატ მეოთხე იმერეთის მეფე (1661-1688) – 1667 წელს ელჩი დიმიტრი იეზეკიას ძე გაგზავნა რუსეთში და სთხოვდა, აღდგენილიყო რუ-

სეთ-იმერეთის ადრინდელი ურთიერთობა – მფარველობის სახით.⁴

9. არჩილ მეორე, რამდენიმეჯგუფის მფევე იმერეთისა და კახეთისა 1661-1698 წლებს შორის – 1680 წელს ელჩი გააგზავნა რუსეთში და დახმარება ითხოვა, ხოლო ბოლოს, 1699 წლიდან, რუსეთში დასახლდა.

10. იმერეთის მფევე ალექსანდრე მეხუთე (1720-დან 1752 წლამდე, შუალედებით) - 1738 წელს დახმარება სთხოვა რუსეთის იმპერატორს დასავლეთ საქართველოს გასაერთიანებლად.

11. ქართლის მფევე გიორგი მეათე (1600-1606) – მის დროს მოხდა რუსეთთან კავშირის შეთანხმება, რომელიც უნდა განმტკიცებულიყო გიორგის ასულ ელენესა და რუსთა მეფეის, ბორის გოდუნოვის, შვილის, თევდორეს ქორწინებით, რაც ჩაიშალა.

12. როსტომ ქართლის მფევე (1632-1658) – მიუხედავად იმისა, რომ როსტომი ირანის ვასალი იყო, რუსეთთან დაკავშირების გზებს ეძებდა, „გარკვეული პირობებით“.

13. ვახტანგ მეხუთე შაჰნავაზი, ქართლის მფევე (1658-1675) – იმავეს ფარულად ცდილობდნენ ირანის ვასალი ვახტანგ მეხუთე და მისი ვაჟი არჩილი, რომლებიც რუსეთში მიმავალ მაკარ ანტიოქელს სთხოვდნენ, „ემუამდგომლა მოსკოვის სამეფო კარის წინაშე, რათა რუსეთს დახმარება აღმოეჩინა ურწმუნოთა ბატონობის ქვეშ მოქცეული საქართველოსათვის“.⁶

14. ერეკლე პირველი ნაზარალიზანი, ქართლისა და კახეთის მფევე 1688-დან 1709 წლებს შორის – 1662 წლიდან ცდილობდა კახეთში გამეფებას, როგორც რუსეთში აღზრდილი და მისი მფარველობა-მოკავშირეობის მოიმედე, მაგრამ თავის მიზანს მხოლოდ ირანის ნებითა და მორჩილებით მიადგინა.

15. ვახტანგ მეექვსე ქართლის მფევე (1716-1724) – რუსეთის იმპერატორთან შეთანხმებით გეგმავდა ქართლის განთავისუფლებას ირანის ბატონობისაგან.

16. იმერეთის მფევე სოლომონ პირველი (1752-1784) – პირველად 1768 წელს გააგზავნა რუსეთში ელჩი მფარველობისა და მოკავშირეობის წინადადებით.

⁴ ქართული დიპლომატიის ისტორია. მთ. რედაქტორი როინ მეტრეველი. თბ. 2003, გვ. 446.

⁵ ქართული დიპლომატიის ისტორია, გვ. 435-436.

⁶ ქართული დიპლომატიის ისტორია, გვ. 438.

17. ქართლის მეფე თეიმურაზ მეორე (1744-1762) – რუსეთის იმპერატორს სთავაზობდა ირანში ლაშქრობას და მისთვის სასურველი შაჰის ტახტზე დასმას.

18. იმერეთის მეფე დავით მეორე (1784-1789) – გამეფების ახლო ხანებში სთხოვა რუსეთს მფარველობა-მოკავშირეობა.

19. ერეკლე მეორე, ჯერ კახეთისა და შემდეგ ქართლ-კახეთის მეფე 1744-1761-1798 წლებში – დადო გეორგიევსკის ტრაქტატი.

20. გიორგი მეთორმეტე, ქართლ-კახეთის მეფე (1798-1800) – იყო რუსეთის მფარველობის ქვეშ და ითხოვდა რუსეთის „ქვეშევრდომობას“, რომელიც, საბედნიეროდ, არ შესულა ძალაში მისი გარდაცვალების გამო.

21. სოლომონ მეორე იმერეთის მეფე (1789-1810) – იძულებით მოაწერა ხელი რუსეთის იმპერატორის ქვეშევრდომობას, თუმცა ითხოვდა მფარველობას.

ამ სიის გაგრძელება, სამწუხაროდ, კიდევ შეიძლება, მაგ., თუ მეფეებს მთავრებსაც მივათვლით. მაგ., სამეგრელოს მთავარ ლევან დადიანს, რომელმაც 1639 წელს გაგზავნა ელჩი რუსეთში მფარველობის თხოვნით. აგრეთვე გრიგოლ დადიანი, რომელიც რუსეთის ქვეშევრდომობაში შევიდა, თუმცა ნახევრად იძულებით. მაგრამ ჩვენს ოპონენტს მხოლოდ მეფეები აინტერესებდა და ეგონა, რომ ჩვენი ვერაგი და ორპირი მეზობლის, რუსეთის, მფარველობის მაძიებელი ქართველი მეფეების რიცხვი „ოცეულზე მეტი“ არაფრით არ იქნებოდა. ისე კი უნდა სცოდნოდა, როგორც შუა საუკუნეების ისტორიის მკვლევარს, მე რომ არ მცოდნოდა, უფრო მეპატიებოდა, რადგან უფრო გვიანდელ ისტორიებში ვიქექები, თუმცა ძველი საქართველოს ისტორიის მიზიდულობის ცდუნება ძველ საუკუნეებშიც მახეტიალებს ხოლმე.

ბრალდება VI – „ნაკლები ბოროტების“ თეზისი არ მოგწონთ. მე კი მომწონს, ბ-ნო დავით. შესაშფოთებელი არაფერია – ეს არაა არც სტალინისტობა და არც „ავადსახსენებელი საბჭოურობა“ – ეს ობიექტურობაა. იმ შეჩვენებულმა ყველა დროის უპირველესმა დიქტატორმა სტალინმა სხარტად, ლაკონიურად და მოსწრებულად მოათავსა მომხდარი მოვლენა ორ სიტყვაში. დიახ, მაშინდელი რუსეთის იმპერია იყო მაჰმადიანურ-აღმოსავლურ ირან-ოსმალეთთან, ანუ დიდ ბოროტებასთან, შედარებით „ნაკლები ბოროტება“ – მაგრამ მაინც ბოროტება. თქვენ თუ უკეთეს ორ სიტყვას მოიფიქრებთ, კი ბატონო.

ბრალდება VII – მაგრად შევისწავლიათ ჩემი ნაშრომი და მადლობა-საც გეტყობით, რომ ობიექტურობაც შეგენარჩუნებინათ, მაგრამ, სამწუხაროდ, ასე არ მოხდა. მე თქვენი პოზიციის გამო არ ვპასუხობთ. ნებისმიერი პოზიციის ქონის სრული უფლება გაქვთ. მე მხოლოდ თქვენს არაობიექტურ თავდასხმებს ვპასუხობ. მაგ., თქვენ არ მოგწონთ, რომ არ ვახსენებ ოსმალეთის იმპერიასთან ერეკლე მეფის მიერ გაფორმებულ ალიანსს. თქვენ შეიძლება მიგაჩნდეთ, რომ ქართული სამეფო-სამთავროები უფრო კარგად იგრობდნენ თავს ოსმალეთის იმპერიის სივრცეში. თქვენ ამგვარი შეხედულების ქონის უფლებაცა გაქვთ. მაგრამ თქვენს შეხედულებას არ იზიარებდნენ ჩვენი დიდი მეფე-პოლიტიკოსები და რა უნდა ვქნათ? კიდევ ვიმეორებ, რომ ოსმალეთ-ირანი მიუღებელი იყო, აღარ ჩამომათვლევინოთ, ჩვენი წინაპარი მეფე-პოლიტიკოსებისთვის, მათ ასე გადაწყვიტეს – „ქართველის ბედი“ და მე ვამართლებ მათ გადაწყვეტილებას. თანაც, არ უნდა დაგვაკვიწყდეს, რომ როგორც ვწერ ჩემი წიგნის 39-ე გვერდზე: „ქართლ-კახეთის მეფის ეს ნაბიჯი იძულებითი იყო“.

დაბოლოს, ჩვენს ქაოტურ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ გარემოში, ორაზროვნების მოწადინებს რომ ზედმეტის თქმის ხალისი არ მიეცეთ, გადაჭრით ვამბობ – დაუშვებელია ერეკლე მეფის დადანაშაულება იმაში, რაც მოხდა 1801 წელს. ისიც სრული ნონსენსია, რომ დღევანდელი რუსოფილები ერეკლე მეორის სახელს სათავისოდ იყენებენ. მაგრამ ეს უკვე ჩვენს ოპონენტს აღარ ეხება და ამის შესახებ სხვა დროს.

ჩემს გამოპასუხებას კი ივანე ჯავახიშვილის ცნობილი შეფასებით დავასრულებ, რადგან ის ჩემი პოზიციის ფუნდამენტია: „ამ დროს პატარა საქართველო და მისი გმირი ნიჭიერი მეფე განმარტოებული და განათლებულ ქვეყნიერებას ყოველ მხრივ მოწყვეტილი იყო. საქართველოს მთავრობა დარწმუნდა, რომ ამო იყო ყოველივე მისი ცდა ევროპის სახელმწიფოებამდის ხმის მისაწვდენად, რომ მოზღვაებული მტრების წინააღმდეგ იქითგან დახმარების მოლოდინი ტყუილი ოცნება იქმნებოდა. ასეთს გარემოებაში... რუსეთის მეტი მომშველელი მაშინ მათ აღარავინ ეგულებოდათ და ისევ ამ ძლიერ ჩრდილოელ სახელმწიფოს მიჰმართეს“.⁷

⁷ ივ. ჯავახიშვილი. ქართველი ერის ისტორია. ხუთ ტომად. ტომი V. ხუთტომეული შეადგინა და შესავალი წერილი დაურთო ჯაბა სამუშიამ. თბ. 2012, გვ. 76.